

ความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับนักบวชนอกศาสนา

Relationship between Buddhism and Pagan Priests

พระราชวัลภาจารย์ (ดาวเรือง อาจารย์คุณ)

Phra Rajwallapajan (Daoruang Acaraguno)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

E-mail: songphan_new@hotmail.com

Received December 20, 2019; **Revised** March 28, 2019; **Accepted** March 30, 2020

บทคัดย่อ

ตลอดเวลาที่พระพุทธองค์ประกาศพระพุทธศาสนาทรงทำในสังคมที่นับถือลัทธิศาสนาต่าง ๆ ที่เผยแผ่ในสังคมมาเป็นเวลายาวนาน จึงทำให้พระพุทธองค์ต้องเกี่ยวข้องกับลัทธิอื่นนอกศาสนาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ พระพุทธศาสนามีความสัมพันธ์กับลัทธิอื่นนอกศาสนาในหลายด้าน ทั้งความสัมพันธ์ส่วนตัว คือ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนามีเรื่องราวกล่าวถึงพระพุทธเจ้ากับนักบวชนอกศาสนาทั้งในอดีตชาติและปัจจุบันชาติ การมีความเกี่ยวข้องกันนี้หลายเรื่องเป็นการสั่งสมบารมีจนได้สำเร็จเป็นพระพุทธเจ้า ในกรณีนี้รวมทั้งพระอริยสาวกของพระองค์ด้วย ทางสังคม คือ พระพุทธศาสนาและนักบวชนอกศาสนาเผยแผ่ในสังคมเดียวกัน จึงทำให้ศาสนาและสาวกของศาสนาทั้งหลายมีความเกี่ยวข้องกัน เป็นไปด้วยความเรียบร้อยบ้าง มีความขัดแย้งกันบ้าง ไม่เกี่ยวข้องโดยตรงก็โดยอ้อม บางครั้งเป็นเรื่องราวระหว่างพระพุทธเจ้ากับนักบวชนอกศาสนา และสาวกของนักบวชนอกศาสนา และทางคำสอน การลัทธิต่าง ๆ ในสมัยพุทธกาลแม้มีจำนวนมาก พระพุทธองค์ก็ไม่ได้คัดค้านทุกลัทธิ ทรงเห็นด้วยกับฝ่ายสัมมาทิฐิที่ว่าสอนตรงกับพระองค์ ฝ่ายที่สอนไม่ตรงกับพระองค์ได้แสดงความเห็นโต้แย้งด้วยเหตุผล ไม่ได้รุกรานจนเกิดความขัดแย้งรุนแรง ทรงให้การประนีประนอม ชี้แจงตามเหตุผลซึ่งบางครั้งก็ได้ผล บางครั้งก็ล้มเหลว วิธีการแบบนี้แสดงให้เห็นถึงความใจกว้างและท่าทีแห่งปัญญาของพระพุทธศาสนาที่มีต่อนักบวชศาสนาที่เผยแผ่คำสอนในบริบทสังคมเดียวกัน

คำสำคัญ: ความสัมพันธ์; พระพุทธศาสนา; นักบวชนอกศาสนา

Abstract

Throughout the time the Buddha was proclaimed, Buddhism was done in a society that followed the religious cults that spread in society for a long time. Therefore, the Buddha inevitably had to do with paganism Buddhism is associated with paganism in many ways. Both personal relationships are, in the Buddhist scriptures, there are stories about the Buddha and the pagan priests, both past life and present life. Many of these interrelationships have accumulated prestige until becoming a Buddha. In this case, including the noble disciple of His Majesty the society, Buddhism and pagan priests spread in the same society. Thus connecting the prophets and followers of all religions with some neatness there are some conflicts not directly related, or indirectly sometimes it is a story between a Buddha and a pagan priest. And followers of pagan priests and religious doctrines in the modern era, although there are many The Lord Buddha did not oppose every religion. He agreed with the righteous side that taught him directly the teaching did not match with the Lord, argued for reason. Not offensive until violent conflict He made a compromise To clarify the reason, which sometimes works Sometimes it fails This type of approach demonstrates the generosity and wisdom of Buddhism towards religious priests who spread their teachings in the same social context.

Keywords: Relationship; Buddhism; Pagan Priests

บทนำ

พระพุทธศาสนาแสดงข้อมูลว่าในช่วงที่พระพุทธองค์และพระสาวกยังเป็นพระโพธิสัตว์กำลังบำเพ็ญบารมีอยู่ก็เคยได้บวชเป็นนักบวชนอกศาสนาบางประเภทบำเพ็ญสมณธรรมจนส่งผลให้ได้ตรัสรู้ธรรมเป็นพระพุทธเจ้า จึงกล่าวได้ว่า หลักการปฏิบัติเหล่านั้นเป็นสิ่งที่เกื้อกูลหรือเป็นพื้นฐานแห่งการบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนา (อง.เอกก.อ. (ไทย) 32/1/1/232) พระอริยสาวกของพระพุทธเจ้าก็เช่นเดียวกัน หลายท่านได้เคยมีความเกี่ยวข้องกับนักบวชนอกศาสนาตั้งแต่อดีตชาติ บางท่านได้เคยบวชในลัทธินอศาสนาถึง 500 ชาติ เช่น พระสารีบุตรเถระ และพระมหาโมคคัลลานเถระ (อง.เอกก.อ. (ไทย) 32/1/1/238) ในอดีตชาติเคยบวชเป็นดาบส 500 ชาติติดต่อกัน พระสุภูติเถระเคยบวชเป็นดาบส 500 ชาติ (ช.เถร.อ. (ไทย) 50/2/3/1/37) พระอนุรุทธเถระเคยบวชเป็นดาบส 300 ชาติติดต่อกัน (ม.อุ.อ. (ไทย) 23/3/2/122) พระวันโฆสเถระเคยบวชเป็นดาบสหลายร้อยชาติ (ช.เถร.อ. (ไทย) 50/2/3/1/122.) เรื่องราวที่แสดงความสัมพันธ์ในสังคมาระหว่างพระพุทธเจ้า พระมหาสาวกและอุบาสกอุบาสิกาแก่นักบวชนอกศาสนาที่พบได้ทั่วไปในคัมภีร์พระพุทธศาสนา จนอาจกล่าวได้ว่าคัมภีร์พระพุทธศาสนาที่บันทึกหลักธรรมคำสอนของ

พระพุทธเจ้าส่วนมากมีเบื้องหลังหรือมีที่มาเกี่ยวข้องกับลัทธิศาสนาต่าง ๆ ที่เผยแผ่อยู่ในสังคมร่วมสมัยกับพระพุทธเจ้าทั้งสิ้น

การที่พระพุทธเจ้าประกาศคำสอนท่ามกลางลัทธินอกศาสนามากมาย ทำให้พระองค์ต้องทรงเกี่ยวข้องกับความคิดเห็นต่าง ๆ การเข้าไปเกี่ยวข้องกับลัทธินอกศาสนาต่าง ๆ ของพระองค์จะพบว่าทรงกระทำอย่างมีเหตุผล ทรงนำคำสอนของลัทธินอกศาสนามาดัดแปลงก็มี ทรงปรับความเชื่อเก่าก็มี ทรงวางระเบียบใหม่ก็มี ทรงหาวิธีให้คนรู้เหตุผล ทรงอาศัยการประนีประนอม ไม่ทรงหักล้างให้เสียหาย ดังนั้นการศึกษาลัทธินอกศาสนาที่มีบทบาทในสังคมร่วมสมัยกับพระพุทธเจ้าย่อมอำนวยความสะดวกต่อการศึกษาคำสอนของพระพุทธศาสนาอย่างมาก คำศัพท์บางคำที่มีในพระพุทธศาสนาก็ปรากฏว่าเป็นคำที่มีอยู่ในลัทธินอกศาสนาเช่นกัน เช่น นิพพาน อรหันต์ กรรม โยคะ ตบะ ภิกขุ มุนี แต่ความหมายของคำเหล่านี้ในพระพุทธศาสนากับลัทธิอื่นมีความหมายแตกต่างกัน (สมิทธิพล เนตรนิมิตร, 2550)

คำสอนในพระพุทธศาสนากับคำสอนของนักบวชนอกศาสนา จำแนกที่ศนะต่อคำสอนของดาบสได้ 2 ลักษณะ คือ (1) คำสอนที่สอดคล้องกัน และ(2) คำสอนที่ไม่สอดคล้องหรือขัดแย้งกัน คำสอนที่สอดคล้องกันพระพุทธเจ้ามักจะยกมาแสดงแก่พุทธบริษัทในบางครั้ง โดยทรงรับรองว่าเป็นคำสอนที่ดีในบางแง่มุม ปฏิบัติตามแล้วส่งผลดีต่อชีวิตและสังคม ส่วนคำสอนที่ขัดแย้งกันพบได้ทั่วไปในพระสูตร พระพุทธองค์ทรงแสดงพระสูตรเพื่อโต้แย้งหรือคัดค้านนักบวชเหล่านั้นเสมอ แต่การแสดงความเห็นคัดค้านนั้นทรงทำด้วยความหวังดี ไม่ได้รุนแรง ด้วยหวังให้ผู้ฟังเข้าใจเรื่องต่างๆ อย่างถูกต้อง แต่อย่างไรก็ตาม การเผยแผ่ศาสนาในสังคมที่มีความเชื่อทางศาสนาแตกต่างกัน เมื่อมีผู้ศรัทธายอมรับนับถือเข้ามาเป็นศาสนิกใหม่ย่อมมีวิธีปฏิบัติต่อศาสนิกใหม่คนนั้นๆ แตกต่างกันไป หากผู้ศรัทธาไม่เคยนับถือศาสนาใดมาก่อนก็จะง่ายต่อการปรับตัวเข้าสู่ศาสนาใหม่ แต่หากผู้ศรัทธานั้นเคยนับถือศาสนาบางศาสนาหรือเคยเป็นนักบวชในศาสนาอื่นมาก่อน ก็อาจจะมีปัญหาในทางปฏิบัติบางอย่าง ศาสนิกใหม่นั้นอาจจะต้องใช้เวลาปรับตัวใหม่กับเรียนรู้คำสอน การเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาหรือพิธีกรรมศรัทธาที่มีต่อศาสนาเก่า บางกรณีเป็นไปได้ด้วยความเรียบร้อย แต่บางกรณีอาจนำมาซึ่งความยุ่งยากใจแก่คนในสังคม ()

บทความความนี้จะนำเสนอประเด็นที่เกี่ยวข้องดังนี้ 1) แนวปฏิบัติด้านความสัมพันธ์กับนักบวชนอกศาสนาในกรณีปกติ 2) แนวปฏิบัติเพื่อสร้างความสัมพันธ์กับนักบวชนอกศาสนา และ 3) แนวปฏิบัติด้านความสัมพันธ์กับนักบวชนอกศาสนาในกรณีเกิดความขัดแย้ง เพื่เป็นแนวทางในการศึกษาในรายละเอียดต่อไป

แนวปฏิบัติด้านความสัมพันธ์กับนักบวชนอกศาสนาในกรณีปกติ

พระพุทธศาสนาอุบัติขึ้นในชมพูทวีปซึ่งเป็นดินแดนที่มีนักบวชคณาจารย์เจ้าลัทธิมากมาย เหตุการณ์นับแต่พระพุทธองค์ประสูติจนกระทั่งดับขันธปรินิพพาน พระพุทธองค์ก็มีโอกาสเกี่ยวข้องกับนักบวชหรือคณาจารย์เจ้าลัทธิโดยตลอด สาวกคนแรกและคนสุดท้ายที่ได้ฟังธรรมแล้วบรรลุเป็นพระอรหันต์ก็เป็นนักบวชนอกศาสนา หลักธรรมที่ทรงแสดงส่วนมากก็เกี่ยวข้องกับคำสอนของเจ้าลัทธิ

คณาจารย์ต่างๆ ทั้งที่เป็นการแก้ความเห็นผิด ตรัสพาดพิงถึงและแสดงทัศนะคัดค้านเป็นต้น ในการประกาศพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ก็ทรงทำในหมู่ชนที่เป็นเจ้าลัทธิและสาวกของเจ้าลัทธิเหล่านั้น เมืองที่พระพุทธองค์ประทับอยู่เพื่อเผยแผ่ศาสนานานที่สุด คือ เมืองสาวัตถี เมืองนี้มีจุดเด่นคือ เป็นเมืองที่มีนักบวชเจ้าลัทธิเผยแผ่ศาสนาอยู่เป็นจำนวนมาก

1. ต่างคนต่างเผยแผ่ลัทธิศาสนาของตน ในสถานการณ์ปกติ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา และลัทธิศาสนาอื่นเป็นไปด้วยความราบรื่น เพราะได้รับการสนับสนุนอย่างดีจากพระเจ้าปเสนทิโกศล นักบวชเจ้าลัทธิและเหล่าสาวกส่วนมากก็มีความสามัคคีปรองดองกันดี ที่เป็นนักบวชก็ให้เกียรติกันในฐานะนักบวช ที่เป็นสาวกก็ให้เกียรติกันในฐานะเป็นสาวกที่ดีบ้าง เป็นเพื่อนกันบ้าง กล่าวเฉพาะพระเจ้าปเสนทิโกศล พระองค์ทรงมีความเคารพนับถือและสนิทสนมคุ้นเคยกับ พระพุทธองค์มากและมีพระชนมายุเท่ากับพระองค์ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2539) ทรงเอาภาระในการพระศาสนาไม่ยิ่งหย่อนกว่าราชกิจฝ่ายบ้านเมือง จนส่งผลให้เมืองหลวงของแคว้นโกศล คือ สาวัตถี เป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าประทับจำพรรษานานที่สุดถึง 25 พรรษา ในเมืองมีประชาชนมากถึง 7 โกฏิ (5,700,000 ตระกูล) เป็นพระอริยสาวกประมาณ 5 โกฏิ เป็นปุถุชนประมาณ 2 โกฏิ กิจของพระอริยสาวกมีเพียง 2 อย่างเท่านั้น คือ ก่อนเวลาฉันอาหารจะพากันถวายทาน หลังเวลาฉันอาหารแล้วก็พากันถือเครื่องสักการบูชาของหอมและระเบียบดอกไม้เป็นต้น ใช้คนให้ถือไทยธรรมมีผ้าเกสาและน้ำปานะเป็นต้นไปเพื่อต้องการฟังธรรม (ช.ธ.อ. (ไทย) 40/1/2/1/11-12)

2. ความปรองดองในหมู่สงฆ์ ไม่ว่าจะสถานการณ์ในสังคมจะเป็นอย่างไร แต่ความสามัคคีในหมู่สงฆ์เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง คณะสงฆ์เกิดขึ้นจากการรวมตัวของกุลบุตรผู้ศรัทธาในคำสอนของพระพุทธเจ้า กุลบุตรเหล่านี้มาจากชาติตระกูลต่างๆ มีการศึกษา อาชีพ และทิวทัศน์ต่างกัน ออกจากเรือนละชื่อโคตรและสถานภาพทางสังคมมาเป็น “สมณศากยบุตร” เสมอเหมือนกัน (อง.อฎฐก. (ไทย) 23/19/250, ช.อุป. (ไทย) 25/45/266) เมื่อมาอยู่ร่วมกันจำนวนมาก สิ่งจำเป็น คือ ความปรองดอง เครื่องมือที่จะใช้สร้างความปรองดองก็ได้แก่ พระธรรมวินัย ภิกษุผู้ทำทำลายความปรองดองในหมู่สงฆ์ (วิ.มหา. (ไทย) 1/402/445-446) หรือประพฤติตามภิกษุผู้ทำลายความปรองดองในหมู่สงฆ์ (วิ.มหา. (ไทย) 1/408/450) ต้องอาบัติสังฆาทิเสส (ครุกาบัติ) ผู้ทำการยุยงสงฆ์ให้แตกกัน (สังฆเภท) เป็นอนันตริยกรรม นอกจากนี้ยังกำหนดสายสัมพันธ์แห่งความปรองดองในหมู่สงฆ์ไว้ด้วยเรียกว่า วัตร เช่น อุปัชฌายวัตร ลัทธินิหาริกวัตร อจาริยวัตร อันตเวาลิกวัตร (พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ. ปยุตฺโต, 2555) หากภิกษุกระทำวัตรต่างๆ ต่อกัน สิ่งที่จะเกิดตามมา คือ ความปรองดองในหมู่สงฆ์ เมื่อมีความปรองดองในหมู่คณะแล้ว การอยู่ร่วมกันก็จะมีแต่ความผาสุก การเล่าเรียนพระธรรมวินัย การปฏิบัติธรรมก็จะก้าวหน้าไปตามลำดับ

3. ความปรองดองกับคณาจารย์เจ้าลัทธิอื่น ส่วนความสัมพันธ์กับลัทธิศาสนาอื่นเห็นได้ชัดว่า พระพุทธองค์และพระสาวกมีเมตตาต่อผู้นับถือศาสนาอื่นมาก แม้เราจะเรียกเขาว่าเป็น อัญญเดียรธีย์ แต่ก็หมายถึงผู้นับถือลัทธิอื่นเท่านั้น ไม่ได้ถือว่าเขาเป็นศัตรูร้ายกาจที่ต้องกำจัดหรือทำลายล้าง จึงมีการแวะเวียนไปเยี่ยมเยียนเพื่อสนทนาธรรมอยู่เนืองๆ ท่านพุทธทาสภิกขุกล่าวว่า “พระพุทธเจ้าท่าน

ไม่ได้ทรงตั้งพระองค์เองเป็นปรปักษ์แก่ใคร มีก็แต่ว่าลัทธิอื่น เติร์ถ์อื่น ทำตนเป็นปรปักษ์ต่อพระพุทธเจ้า นี่จะเห็นมีอยู่ทั่วๆ ไป แต่ถึงอย่างไรก็ดี เรื่องนั้นก็ไม่ได้ร้ายแรงมากมาย เหมือนอย่างที่เราเข้าใจกันอยู่ในเวลานี้” และกล่าวอีกว่า ในพระบาลีทั้งหมดแล้ว ไม่มีส่วนใดที่จะแสดงให้เห็นว่า พระพุทธองค์มี พระพุทธประสงค์ที่จะย้ายลัทธิอื่นหรือศาสนาอื่น แม้ว่าในบางครั้งจะมีการพูดจาชนิดที่เป็นการต่อสู้หรือหักล้างกันโดยตรง ก็ได้มีความมุ่งหมายที่จะทำลายผู้อื่น แต่มีความมุ่งหมายที่จะช่วยผู้อื่น ที่ทรงกระทำไปเพื่อช่วยเหลือลัทธิอื่น เพราะว่าการทำลายผู้อื่นไม่มีประโยชน์อะไร แต่การทำให้ผู้อื่นมีความเข้าใจอันถูกต้อง เปลี่ยนจากมิจฉาทิฏฐิมาเป็นสัมมาทิฏฐินั้นมีประโยชน์เหลือที่จะกล่าวได้ เราอยู่ในโลกนี้คนเดียวไม่ได้ เราต้องอยู่กับเพื่อน ถ้าเพื่อนของเราเป็นคนพาลเราจะทำอย่างไร เราควรจะฆ่าเขาเสียให้หมด หรือว่าเราควรจะช่วยให้เขากลายเป็นคนดี ถ้าดูตามพระพุทธจริยาเหล่านี้แล้ว จะเห็นชัดว่าทรงมุ่งหมายที่จะช่วยให้คนผิดกลายเป็นคนถูก อย่างนี้มันมีประโยชน์ นี่คือพุทธจริยาที่จะต้องระลึกนึกถึงและเอาอย่าง (พุทธทาสภิกขุ, 2539)

สรุปได้ว่า แม้ว่าพระพุทธองค์และพระสาวกจะประกาศพระพุทธศาสนาในท่ามกลางสังคมที่นับถือเจ้าลัทธิคณาจารย์อื่น ๆ และบางครั้งมีเป้าหมายอยู่ที่ตัวเจ้าลัทธิ สาวกคนสำคัญหรืออุปัฏฐากคนสำคัญ แต่ความมุ่งหวังที่ไม่เคยละเลยคือการอยู่ร่วมกันอย่างสามัคคีปรองดอง กล่าวคือ จะทรงหลีกเลี่ยงวิธีการที่อาจจะทำให้เกิดความขัดแย้ง แม้บางครั้งเกิดความขัดแย้งเพราะเหตุสุดวิสัย ก็พยายามแก้ไขให้ก้าวพ้นปัญหานั้น ให้คนสังคมกลับมาสามัคคีปรองดองกันอีกต่อไป

แนวปฏิบัติเพื่อสร้างความสัมพันธ์กับนักบวชนอกศาสนา

การที่พระพุทธเจ้าใช้แก้ปัญหาความขัดแย้งทางศาสนา ทรงมุ่งหมายเพื่อให้เกิดความปรองดองตามมาด้วย วิธีที่ทรงใช้หากพิจารณาให้ดีจะพบว่า มีรายละเอียดหลายประการสอดคล้องกับ “งานศาสนสัมพันธ์” ที่หน่วยงานหลายฝ่ายกำลังดำเนินการอยู่ในสังคมไทยปัจจุบันนี้ จะเรียกวิธีการนั้นว่า “วิธีการทางศาสนสัมพันธ์ตามแนวพุทธ” หรือ “วิธีการทางศาสนสัมพันธ์ในพระพุทธศาสนา” ก็ได้ เพราะมีเป้าหมายและวิธีการบางตอนคล้ายกัน มีเพียงรายละเอียดบางอย่างเท่านั้นไม่เหมือนกัน เพราะวิธีการบางอย่างไม่เป็นที่นิยมในสมัยพุทธกาล เช่น การจัดตั้งองค์กรดำเนินงานอย่างชัดเจน การรวมเยาวชนมาเข้าค่ายเพื่อทำกิจกรรมร่วมกัน (พระมหาประกาศิต อาจารย์ปาลี, 2561)

เมื่อศึกษาพระจริยาที่พระพุทธองค์และพระสาวกปฏิบัติต่อผู้นับถือลัทธิศาสนาอื่นแล้ว เห็นว่าเป็นแนวทางให้เกิดความปรองดองและเป็นบรรยากาศแห่งความปรองดองระหว่างศาสนา โดยเฉพาะเมืองสาววัดที่พระพุทธองค์จำพรรษานานถึง 25 พรรษานั้น ทรงประกาศพระพุทธศาสนาด้วยท่าทีแห่งความปรองดอง และแม้จะเกิดความรุนแรงทางศาสนาหลายครั้ง แต่ก็ทรงหาทางแก้ไขเพื่อให้ผู้คนกลับมาสามัคคีปรองดองกันอีกต่อไป พุทธวิธีที่ทรงใช้เป็นไปอย่างประสาน แม้ในเมืองอื่นๆ ก็ทรงใช้วิธีการเช่นเดียวกันนี้ วิธีการที่ทรงใช้สรุปเป็นประเด็นสำคัญๆ ได้ดังต่อไปนี้

(1) **การแหวะเวียนไปสนทนาแลกเปลี่ยนความเห็น** การแหวะเวียนไปสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันนั้น บางครั้งการสนทนาเป็นไปด้วยดี เกิดความเข้าใจความคุ้นเคย แต่บางครั้งเรื่องที่สนทนาอีกฝ่ายอาจจะไม่เห็นด้วย สิ่งที่นิยมปฏิบัติกันทั้งฝ่ายพระพุทธศาสนาและฝ่ายนักบวชในลัทธิภายนอก คือ เมื่อสนทนาจบแล้วก็จะลุกจากที่นั่งไป เพราะหากจะโต้เถียงกันหรือต่างฝ่ายต่างยืนยันว่าความเห็นของตนเท่านั้นถูกต้อง สุดท้ายก็ต้องทะเลาะวิวาทกัน บางครั้งพระภิกษุหรืออุบาสกแหวะไปสนทนากับปริพาชก หากเรื่องที่สนทนากันนั้น ตนไม่เห็นด้วย เมื่อจบการสนทนาแล้วก็ลุกจากมา แล้วนำคำสนทนานั้นมาถามเพื่อรับฟังคำตอบจากพระพุทธเจ้า (ส.ม. (ไทย)19/233/168.) การหาเวทีเพื่อแลกเปลี่ยนสนทนากันนี้ ถูกนำมาใช้มากในเมืองสาวตติ บางครั้งพระพุทธองค์เป็นฝ่ายริเริ่มก่อน บางครั้งฝ่ายนักบวชในลัทธิภายนอกเป็นฝ่ายริเริ่ม ในบางครั้งที่มีความรุนแรงและหมิ่นเหม่ที่จะเกิดความวิวาทมากกว่าเดิม ฝ่ายบ้านเมือง คือ พระเจ้าปเสนทิโกศลจะเป็นผู้ดำเนินการแทน เช่น กรณีพวกเดียรถีย์กล่าวใส่ร้ายว่าพระพุทธองค์ทรงลบล้างการระ ความปรากฏในอิสัสตถสูตร (ส.ส. (ไทย) 15/135-171.)

(2) **การไม่วิจารณ์เจ้าลัทธิอื่น แต่จะมุ่งไปที่การสอนธรรม** ในการสนทนากับนักบวชในลัทธิภายนอกหรือกับสาวกของนักบวชพวกอื่นนั้น ตามปกติพระพุทธองค์จะไม่วิจารณ์ศาสนาอื่นหรือแม้แต่คนที่นับถือศาสนาอื่น เมื่อมีคนมาทูลถามว่า การที่เจ้าลัทธิชื่อดังบางคนมีความเห็นในเรื่องต่าง ๆ นั้น ถูกต้องหรือไม่ พระพุทธองค์เห็นด้วยกับเขาหรือไม่ หรือถามว่า เจ้าลัทธิเหล่านั้นรอบรู้จริงหรือไม่ พระพุทธองค์ก็จะไม่วิจารณ์ แต่จะสนพระทัยการแสดงธรรมมากกว่า การไม่วิจารณ์เจ้าลัทธิอื่นนี้ แม้พระมหาสาวกและอุบาสกคนสำคัญก็ถือปฏิบัติในลักษณะเดียวกันนี้ พิจารณาจากพุทธจริยาจะเห็นว่า เมื่อมีคนมาถามปัญหาเกี่ยวกับลัทธิศาสนาอื่น พระพุทธองค์จะไม่ไปตัดสินใคร แต่จะให้คนถามปัญหาฟังสิ่งที่พระองค์ได้เห็นได้รู้แล้วให้เขาใช้ปัญญาพิจารณาวินิจฉัยเอง ท่าทีแบบนี้เป็นการให้สิทธิในการใช้ปัญญาและเป็นลักษณะหนึ่งของการมีเสรีภาพทางปัญญา (พระธรรมปิฎก ป.อ. ปยุตฺโต, 2542) การวิจารณ์ผู้อื่นนี้มีแต่จะทำให้ไปสู่ความแตกแยก คนที่ถูกวิจารณ์และสาวกย่อมไม่พอใจ ฝ่ายผู้วิจารณ์เองก็เสียเวลาเปล่า จิตใจก็จะชุ่มเคืองฟุ้งซ่าน ไม่สนใจการบำเพ็ญสมณธรรม

(3) **การไม่ผูกขาดความดีและการเข้าถึงความจริง** ดังได้กล่าวไว้แล้วว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มีใจกว้าง การกล่าวถึงความดีพื้นฐานและการเข้าถึงความจริงเบื้องต้นจะไม่ผูกขาดว่ามีแต่ในพระพุทธศาสนาเท่านั้น ระบุแต่ส่วนที่เป็นสังฆธรรม เช่น อริยสัจ 4 มรรคมีองค์ 8 อันเป็นทางดำเนินสู่พระนิพพานเป็นต้นเท่านั้นว่ามีเฉพาะในพระพุทธศาสนา หากคำสอนของนักบวชในลัทธิภายนอกบางเรื่องมีรายละเอียดบางประการเข้ากันลงกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ก็รับรอง หากปฏิบัติตามได้ผลก็รับตามความจริง บางอย่างขัดแย้งกันก็ว่ากันไปตามเหตุผล ในส่วนของการทำความดี เช่น การทำบุญทำทานก็ไม่ทรงผูกขาดหรือสอนให้ชาวบ้านให้ทานแก่พระพุทธองค์และพระสาวกเท่านั้น แต่เรื่องนี้มักถูกพวกนักบวชในลัทธิภายนอกยกมากล่าวโจมตี เนื่องจากเมื่อพระพุทธศาสนาอุบัติ ชาวบ้านก็จะหันมาอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนากันมาก ทำให้นักบวชเหล่านั้นมีลาภสักการะน้อย ท่านเปรียบว่าเหมือนหิ้งห้อยเมื่อพระอาทิตย์ขึ้น ครั้งหนึ่งพระพุทธองค์ถูกวัจฉโคตรปริพาชกถามว่า “ได้ยินว่าพระพุทธองค์สอนให้ชาวบ้าน

ให้ทานแต่กับพระองค์และพระสาวกเท่านั้นจึงจะมีผลมาก” พระองค์ตรัสตอบว่า “นั่นเป็นการกล่าวหาด้วยคำที่ไม่จริง” ทรงตรัสต่ออีกว่า “ผู้ใดห้ามบุคคลอื่นให้ทาน ผู้นั้นชื่อว่าทำอันตรายแก่วัตถุ 3 อย่าง คือ ทำอันตรายแก่บุญของทายก (ผู้ให้) ทำอันตรายแก่ลาภของปฏิคาหก (ผู้รับ) และในเบื้องต้น ตัวเขาเองย่อมถูกกำจัดและถูกทำลาย” และตรัสยืนยันอีกว่า “ผู้ใดเทน้ำล้างภาชนะหรือน้ำล้างขันลงที่หมูลสัตว์ซึ่งอาศัยอยู่ที่บ่อน้ำคร่ำหรือที่บ่อโสโครกด้วยตั้งใจว่า หมูลสัตว์ที่อาศัยอยู่ในที่นั้นจงเลี้ยงชีพด้วยน้ำล้างภาชนะเป็นต้นนั้น เรากล่าวกรรมที่มีการเทน้ำล้างภาชนะเป็นต้นเหตุว่า เป็นที่มาแห่งบุญ ไม่จำเป็นต้องพูดถึงในหมู่มนุษย์” (อง.ติก. (ไทย) 20/58/22/-222)

(4) การให้เสรีภาพทางปัญญา ไม่บีบบังคับให้ศรัทธา ในสังคมไทยปัจจุบัน การเผยแพร่พระพุทธศาสนาที่ได้ผลกับชาวไทยระดับปัญญาชนและชาวต่างชาติมากวิธีการหนึ่ง คือ การให้เสรีภาพทางปัญญา ไม่บีบบังคับให้ศรัทธา พุทธพจน์ที่สร้างความประทับใจแก่บุคคลเหล่านั้นคือ ความในกาลามสูตร ที่เปิดโอกาสให้ใช้ปัญญามากกว่าศรัทธา ทำให้แบบนี้ไม่อาจพบได้ในศาสนาอื่น การเผยแพร่ด้วยความบริสุทธิ์ใจไม่มีวาระซ่อนเร้นนี้ทำให้ได้รับการยอมรับจากทุกฝ่าย โดยเฉพาะกับศาสนิกของศาสนาอื่น อย่างไรก็ตามวิธีการแบบนี้กลับไม่ค่อยได้รับความสนใจในแวดวงของศาสนาอื่น จนกลายเป็นปัญหาที่ทำทนายนักการศาสนาและศาสนิกของศาสนาต่างๆ เนื่องจากในหลายท้องที่มีการเผยแพร่ศาสนาด้วยวิธีการลุ่มเสี่ยงต่อความขัดแย้ง เช่น การเสนอผลประโยชน์ด้านทุนการศึกษาให้ได้เรียนในระดับสูงขึ้น เมื่อเรียนจบแล้วได้รับตำแหน่งอาจารย์ในมหาวิทยาลัยที่ศาสนานั้นดำเนินการอยู่ จากนั้นได้รับการยกย่องในสังคมมากขึ้น ได้รับการตอบแทนด้านเศรษฐกิจมีความมั่นคงในชีวิตมากขึ้น (สุรวุฒิ ยุทธชนะ, 2536) ในการเผยแพร่ศาสนาในถิ่นห่างไกลความเจริญ บางครั้งมีการปิดกั้นศรัทธา มีการบีบบังคับให้ศรัทธา ด้วยการเสนอผลประโยชน์ด้านสาธารณสุข ด้านการประกอบอาชีพเป็นการแลกเปลี่ยน (จาร์ส กันทวงษ์, 2531) วิธีการดังกล่าวมานี้หากไม่ระวังให้ดีอาจก่อให้เกิดความขัดแย้งทางศาสนาได้

(5) ความมีใจกว้างต่อผู้นับถือศาสนาอื่น ในการประกาศพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์จะทรงจาริกแสดงธรรมแก่คนทุกชาติชั้นวรรณะโดยพิจารณาอุปนิสัยของผู้ฟังเป็นสำคัญ หลักธรรมของพระองค์มีลักษณะสำคัญอย่างหนึ่ง คือ ความเป็นสากล (ทั้งความคิดและการปฏิบัติ) มีคำสอนเกี่ยวกับความจริง (สัจธรรม) ที่เป็นกลางไม่ขึ้นต่อบุคคล กลุ่ม เหล่า พรรคพวก (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2537) ใครปฏิบัติตามก็ย่อมได้รับผลตามสมควรแก่การปฏิบัติ ทุกคนเมื่อมีศรัทธา มีความเพียร มีเหตุปัจจัยถึงพร้อม ก็สามารถบรรลุถึงจุดหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนาได้ ไม่มีข้อจำกัดว่าจะต้องเป็นคนชาติชั้นวรรณะใด มีฐานะยากจนหรือมั่งมี เป็นหญิงหรือชาย เป็นคฤหัสถ์หรือบรรพชิต ความมีใจกว้างต่อผู้นับถือศาสนาอื่นนี้ เป็นเหตุผลอย่างหนึ่งที่ทำให้พระพุทธศาสนาได้รับการยกย่องจากผู้นับถือศาสนาอื่น ที่ถือปฏิบัติทั่วไป เช่น การให้คนนับถือศาสนาอื่นมาร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาได้โดยไม่ต้องเปลี่ยนศาสนา ในบางวัดเปิดโอกาสให้ชาวต่างชาติมาฝึกปฏิบัติกรรมฐานได้ ในมหาวิทยาลัยสงฆ์ก็เปิดโอกาสให้ชาวต่างชาติเข้ามามีการศึกษาได้ แนวทางนี้ถือว่าการแสดงความมีใจกว้างต่อผู้นับถือศาสนาอื่น ทำให้เกิดบรรยากาศแห่งความปรองดอง

(6) **การร่วมมือกันสร้างสรรค์สังคมในประเด็นที่เห็นร่วมกัน** ในสังคมไทยปัจจุบัน การร่วมมือกันขององค์กรทางศาสนาหรือองค์กรภาคเอกชนเพื่อเรียกร้องหรือคัดค้านการดำเนินนโยบายบางอย่างที่จะส่งผลเสียต่อสังคมเริ่มมีมากขึ้น บางอย่างทำร่วมกันในนามขององค์กรภาคเอกชน แล้วสามารถผลักดันโครงการต่างๆ ได้อย่างดี ตัวอย่างที่เห็นได้ชัด เช่น การร่วมเดินธรรมยาตราให้รักษาสีงแวดล้อม การร่วมรณรงค์ให้ควบคุมการโฆษณาส่งมีนเมา การเรียกร้องให้มีการคุ้มครองสิทธิเด็ก ความร่วมมือกันนี้สามารถทำร่วมกันได้ในเรื่องต่างๆ เพราะหากพิจารณาให้ดี ความทุกข์หรือปัญหาที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเกิดกับคนที่นับถือศาสนาใดก็เกิดจากสาเหตุเดียวกัน เมื่อเกิดขึ้นทุกคนที่อาศัยอยู่ในสังคมย่อมได้รับผลกระทบเท่าเทียมกัน ดังนั้น ทุกคนจึงควรร่วมมือกันเรียกร้องและร่วมกันหาทางแก้ไขปัญหานั้น

(7) **รับนิมนต์ไปฉันในอารามของนักบวชนอกศาสนา** กิจกรรมหนึ่งที่เป็นไปเพื่อสร้างความสัมพันธ์อันระหว่างพระพุทธเจ้ากับนักบวชนอกศาสนา คือ การรับนิมนต์ไปฉันในอารามของนักบวชนอกศาสนา นอกจากจะเป็นการแสดงน้ำใจต่อกันแล้วยังเป็นโอกาสให้ได้สนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันอีกด้วย ตัวอย่างเช่น 1) การรับนิมนต์ไปฉันภัตตาหารที่อารามของเถรนิชชิวล 2) การรับนิมนต์ไปฉันภัตตาหารที่อารามของสังฆกนิครนถ์

(8) **แนะนำให้อุบาสกผู้เคยเป็นอุปัฏฐากของนักบวชนอกศาสนาทำหน้าที่ต่อไป** มีหลายครั้งที่พอสาวกฝ่ายคฤหัสถ์ของนักบวชนอกศาสนาได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าแล้วหันมานับถือพระพุทธศาสนา โดยประกาศตนเป็นอุบาสกขอถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิต จากนั้นได้แสดงความต้องการจะเลิกถวายการอุปถัมภ์บำรุงแก่นักบวชนอกศาสนา พระพุทธองค์ได้แสดงความมีพระทัยกว้างด้วยการสอนให้อุบาสกที่เคยเป็นสาวกของนักบวชนอกศาสนานั้นให้ทำหน้าที่ถวายการอุปถัมภ์แก่นักบวชนอกศาสนาต่อไป เช่น อุบาสกหบดีชาวเมืองนาลันทาเป็นสาวกของนิครนถ์ นาฏบุตรและที่ฆตปัสสันนิครนถ์ ท่านเป็นคนฉลาด วันหนึ่งถูกนิครนถ์ส่งมาถามปัญหาเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า เมื่อท่านได้ฟังคำตอบแล้วเกิดความเลื่อมใสในจึงประกาศตนเป็นอุบาสกขอถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิต ต้องการจะหยุดการถวายการอุปถัมภ์แก่พวกนิครนถ์ สร้างความเดือดร้อนใจแก่พวกนิครนถ์เป็นจำนวนมาก พระพุทธองค์ได้ตรัสแนะนำให้อุบาสกหบดีถวายการอุปถัมภ์แก่พวกนิครนถ์ต่อไปซึ่งท่านก็ยินดีปฏิบัติตาม (ม.ม. (ไทย) 13/56-77/53-75)

(9) **เมื่อเกิดความขัดแย้งต้องแก้ปัญหาด้วยสันติวิธี** อย่างไรก็ตาม การเผยแผ่ศาสนาที่มีความเห็นไม่ตรงกันในสังคมเดียวกัน ย่อมมีการกระทบกระทั่งกันบ้างเป็นธรรมดา อาจมีทั้งโดยตั้งใจและไม่ตั้งใจ เมื่อเกิดความขัดแย้งแล้วผู้นำศาสนาหรือผู้รับผิดชอบบ้านเมืองต้องไม่นิ่งดูตาย จะต้องเข้ามาแก้ปัญหาอย่างทันที่ เพราะความขัดแย้งระหว่างศาสนาที่อ่อนไหวมาก หากไม่จัดการให้ดี ความขัดแย้งจะแพร่กระจายอย่างรวดเร็ว เนื่องจากศาสนาเป็นเรื่องของสังคม ไม่ใช่เรื่องของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง แนวทางปฏิบัติเมื่อเกิดความขัดแย้งระหว่างศาสนามีหลายวิธี แต่แนวทางที่ต้องยึดถือ คือ ต้องแก้ด้วยสันติวิธีและแก้ด้วยที่ที่แห่งปัญญา คือ ต้องไม่ใช่ความรุนแรงทั้งด้วยการกระทำทางกายหรือทางวาจา ขณะเดียวกันต้องทำความเข้าใจ ชี้แจงให้ทราบเหตุทราบผลให้เกิดปัญญา เมื่อมีผู้นำที่ฉลาดหลักแหลมกล่าว

จากจ้วงพระพุทธรูปศาสนา พุทธบริษัทต้องไม่นิ่งดูตาย ต้องพยายามชี้แจงข้อเท็จจริง หน้าที่นี้พระพุทธรองค์วางแนวทางไว้ให้พุทธบริษัททั้ง 4 ช่วยกันรับผิดชอบ หลักการคุ้มครองพระพุทธรูปศาสนาตามพุทธประสงค์นั้น ต้องประกอบด้วยหลักการสำคัญ 4 อย่าง คือ 1) พุทธบริษัทศึกษาธรรมจนแตกฉานเป็นพหูสูต 2) พุทธบริษัทปฏิบัติตามธรรมที่ศึกษามาอย่างถูกต้องและได้รับผลแห่งการปฏิบัติ 3) พุทธบริษัทมีความสามารถถ่ายทอดเผยแผ่ให้กับคนอื่นได้รู้ตาม 4) พุทธบริษัทมีความสามารถกำราบ ปรึษาทมิให้ราบคาบ ทำหน้าที่ปกป้องพระพุทธรูปศาสนาได้ (ที.ม. (ไทย) 10/168/113-116.)

สรุปได้ว่า ความขัดแย้งทางศาสนานั้นวิธีการที่พระพุทธรองค์ทรงใช้มีลักษณะเหมือนกับกิจกรรม “ศาสนเสวนา” ที่นิยมใช้กันอยู่ในปัจจุบัน นั่นคือ นิยมใช้วิธีการพบปะเพื่อแลกเปลี่ยนสนทนาความคิดเห็น วิธีการพบปะเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นนี้นิยมใช้ทั้งในยามปกติและยามที่เกิดความขัดแย้งในยามปกติแวะเวียนไปเยี่ยมเยียนเพื่อสร้างความสนิทสนมคุ้นเคย ป้องกันความระแวง ความบาดหมางที่อาจจะเกิดในภายภาคหน้า ในยามที่เกิดความขัดแย้งแวะเวียนไปพบปะสนทนาเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นให้มีโอกาสให้ได้ชี้แจงข้อเท็จจริง เรื่องใดที่เข้าใจคลาดเคลื่อนหรือเข้าใจผิดก็จะได้ชี้แจงและปรับความเข้าใจให้ถูกต้อง หลังจากได้ปรับความเข้าใจกันแล้วสิ่งที่เกิดตามมา คือ ความเข้าใจ เข้าใจ ความสามัคคีปรองดอง

แนวปฏิบัติด้านความสัมพันธ์กับนักบวชนอกศาสนาในกรณีเกิดความขัดแย้ง

กรณีตัวอย่างความขัดแย้งระหว่างพระพุทธรูปศาสนากับลัทธิศาสนาอื่นและจะนำเสนอวิธีการที่พระพุทธรเจ้าใช้ในการแก้ปัญหา มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

(1) กรณีเดียรถีย์กล่าวหาพระพุทธรองค์ว่าหลงลาภสักการะ ปัญหาเกิดขึ้นจากการที่พวกนักบวชนอกศาสนาเห็นว่า การที่ชาวเมืองสาวัดถิหันมานับถือพระพุทธรูปศาสนา มาก ทำให้สูญเสียลาภสักการะและบริวาร จึงใส่ร้ายพระพุทธรเจ้าว่าหลงลาภสักการะ สอนให้คนทำบุญแต่กับพระองค์และพระสาวก สอนว่าทำบุญกับพระองค์และพระสาวกเท่านั้นจึงจะได้บุญมาก ทำกับคนอื่นไม่ได้บุญมาก ความทราบถึงพระเจ้าปเสนทิโกศล แต่พระองค์ก็ไม่ทรงเชื่อ เพราะที่ผ่านมามีแต่นักบวชนอกศาสนาที่ใส่ร้ายพระพุทธรเจ้า จึงทรงมีพระประสงค์จะแก้ปัญหา จึงรับสั่งให้ชาวเมืองมาประชุมกันในวันมหรสพ พอถึงวันได้ทรงทำหน้าที่สอบถามความจริงกับพระพุทธรเจ้า ซึ่งพระพุทธรองค์ก็ได้ชี้แจงตามความจริงว่า ข้อกล่าวหา นั้นไม่จริง จากนั้นได้แสดงหลักการตามความจริงด้วยหลักเหตุผล จนได้รับการยอมรับทั้งในหมู่พุทธบริษัทและพวกนักบวชนอกศาสนา ไม่มีใครโต้แย้งได้ การที่ทรงชี้แจงเช่นนี้ เป็นการแสดงไปตามหลักเหตุผล โดยยึดหนักธรรม ซึ่งเป็นเรื่องที่ทุกคนยอมรับ ไม่มีใครปฏิเสธได้ เมื่อชี้แจงหลักการเช่นนี้แล้ว ฝ่ายที่กล่าวหา ก็ไม่สามารถโต้แย้งได้ คำกล่าวหา ย่อมไม่เผลอผล ไม่สามารถทำลายชื่อเสียงของพระพุทธรเจ้าได้

(2) กรณีเดียรถีย์วางแผนแย่งชิงพื้นที่สร้างอารามใกล้วัดเชตะวัน ปัญหาเกิดขึ้นจากการที่พวกเดียรถีย์เห็นว่า เหตุที่พระพุทธรองค์และพระสาวกได้ลาภสักการะมากมายนั้นเป็นเพราะสร้างวัดในพื้นที่ที่เหมาะสม หากใครได้สร้างวัดในบริเวณนั้นก็จะได้ลาภสักการะมากมายเช่นกัน จึงหาทางที่จะได้สร้าง

อารามปริพาชกใกล้ๆ กับวัดเซตวัน เมื่อตกลงกันได้จึงรวบรวมสินบนจากศิษย์แล้วมองให้แก่พระเจ้าปเสนทิโกศลซึ่งก็ทรงรับไว้แล้วให้สร้างอารามขึ้นได้ ขณะที่กำลังก่อสร้างนั้น พวกเดียรถีย์ส่งเสียงดั่งรบกวณการปฏิบัติธรรมในวัดเซตวัน เมื่อพระพุทธองค์ตรัสถามทราบความจริง จึงต้องการคัดค้านไม่ให้มีการสร้างอารามปริพาชกในบริเวณดังกล่าว เพราะจะทำให้หนักบวชทะเลาะกัน จึงไปแสดงเหตุผลให้พระราชายับยั้งเสีย วาระแรกส่งภิกษุไปบอก วาระที่สองส่งอัครสาวกทั้งสองไปบอก แต่พระราชาก็ไม่ออกมารับฟัง วาระที่สามทรงเสด็จไปพร้อมกับพระสงฆ์หมู่ใหญ่ ทำให้พระเจ้าปเสนทิโกศลต้องออกมาต้อนรับ หลังจากฉันภัตตาหารเสร็จแล้วพระพุทธองค์จึงชี้แจงให้เห็นว่า การสร้างอารามปริพาชกใกล้กับวัดเซตวันนั้นมีแต่จะนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างศาสนา จะทำให้หนักบวชในสองศาสนาทะเลาะกัน ผลที่จะเกิดตามมาคือศาสนิกของสองศาสนาก็จะทะเลาะกันตามมา ความวุ่นวายก็จะตามมาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ความรุนแรงอันเกิดจากความขัดแย้งทางศาสนานี้อาจถึงทำให้บ้านเมืองล่มจม โดยทรงยกเรื่องในประวัติศาสตร์มาเป็นตัวอย่างด้วย (ส.ม.อ. (ไทย) 31/5/2/307-311.)

การที่พระเจ้าปเสนทิโกศลอนุญาตให้เดียรถีย์สร้างวัดตามที่ขอ นั้น มองอย่างผิวเผินอาจเห็นว่าเป็นการถวายเป็นความอุปถัมภ์แก่เดียรถีย์อย่างเท่าเทียม เหมือนอย่างที่ถวายแก่พระพุทธ ศาสนา หรืออาจมองว่าเป็นการสร้างความปลอดภัย เพราะเมื่อเดียรถีย์ได้ตามที่ขอย่อมพอใจ แต่หากมองให้ดี การสร้างอารามใกล้วัดเซตวันนั้นมีแต่จะสร้างความขัดแย้ง เพราะพวกเดียรถีย์มีเจตนาไม่บริสุทธิ์ตั้งแต่แรก หากปล่อยให้สร้างวัดเสร็จย่อมจะเกิดความแตกแยก ทั้งในหมู่นักบวช (พระสงฆ์กับเดียรถีย์) และหมู่สาวก (อุบาสกอุบาสิกา กับสาวกของเดียรถีย์) ชาวพุทธย่อมรู้สึกที่ตนเองไม่ได้รับความเป็นธรรม เพราะต้องพบกับความวุ่นวายและการแย่งชิงสาวก สถานการณ์เช่นนี้สำหรับพระอริยเจ้าคงพอทนได้ แต่สำหรับปุถุชนคงจะทนไม่ได้แน่ เมื่อทนไม่ได้ย่อมมีการทะเลาะวิวาทตามมาแน่นอน เมื่อพระพุทธองค์เห็นเป็นเรื่องใหญ่และทรงชี้แจงด้วยเหตุผลแล้วพระราชาก็เห็นคล้อยตามจึงรับสั่งให้ยกเลิกโครงการนั้นเสีย จากนั้นรับสั่งให้นำเครื่องอุปโภคเหล่านั้นมาสร้างวัดราชการามสำหรับเป็นที่พักของเหล่าภิกษุณี ปัญหาจึงเป็นอันยุติ ฝ่ายเดียรถีย์ซึ่งมีเจตนาไม่บริสุทธิ์ก็ไม่สามารถสร้างความวุ่นวายได้สำเร็จ วัดเซตวันก็ยังคงสงบร่มเย็นต่อไป

(3) กรณีเดียรถีย์ใส่ร้ายพระพุทธเจ้าว่าทำนางจิญจมาณวิกาต้อง ปัญหาเกิดขึ้นจากการที่พวกเดียรถีย์เห็นว่า เหตุที่พระพุทธองค์และพระสาวกได้ลาภสักการะมากมายนั้นเป็นเพราะทรงสามารถแสดงธรรมให้มนุษย์และเทวดาบรรลุธรรมเป็นพระอริยบุคคลเป็นจำนวนมาก ทำให้ชาวเมืองสาวัตถีหันไปนับถือมาก เดียรถีย์จึงคิดจะหาทางทำลายชื่อเสียงพระพุทธเจ้า จึงขอให้นางจิญจมาณวิกาแกล้งสร้างเรื่องให้ชาวเมืองเข้าใจผิดว่าตั้งท้องกับพระพุทธเจ้า ในตอนเย็นขณะที่ชาวเมืองเลิกจากการฟังธรรมกำลังจะกลับเข้าเมือง ก็เดินทางมุ่งหน้าไปทางวัดเซตวัน สวนทางกับชาวบ้านแล้วไปพักในอารามของเดียรถีย์ในบริเวณใกล้เคียง ในตอนเช้า ขณะที่ชาวเมืองกำลังเดินทางไปวัดเซตวัน ก็แกล้งเดินทางออกจากวัดเซตวันสวนทางออกมา เมื่อมีคนถามก็ไม่ยอมบอก ปลอ่ยให้คนสงสัยไปต่างๆ นานา ล่วงไป 1-2 เดือนจึงยอมบอกว่าตนอาศัยนอนในพระคันธกุฎีกับพระพุทธเจ้า ล่วงไป 3-4 เดือน นางได้เอาผ้ามาพันท้องแสดงให้เห็นว่าท้องโตขึ้นทุกวัน ล่วงไป 8-9 เดือน นางได้เอาไม้ลักษณะกลมๆ มาผูกไว้ที่ท้องแล้วห่มผ้าคลุมไว้ พร้อมกับ

เอาไม้ทูปเท้าให้แตก ทำให้คนเห็นว่าท้องแก่ใกล้คลอดแล้ว จากนั้นไม่นาน ขณะที่พระพุทธเจ้ากำลังแสดงธรรม ณ ธรรมสภา นางได้กล่าวหาพระพุทธเจ้าท่ามกลางมหาชนความสรุปว่า พระมหาสมณะดีแต่พูด ดีแต่สอนคนอื่น ทำคนท้องแล้วไม่ดูแล ตนเองไม่ดูแลก็น่าจะบอกให้คนอุปัฏฐากทำหน้าที่ดูแลแทนก็ได้ พระพุทธองค์ได้สดับดังนั้นจึงยุติธรรมเทศนา แล้วกล่าวตอบโดยสรุปว่า คำที่กล่าวนั้น จะจริงหรือไม่จริง มีเพียงเราสองคนเท่านั้นที่รู้ จากนั้นทำวสันตกรรมเรื่องจึงพาเทวบุตร 4 ตนมา ได้แปลงเป็นหนูกัดเชือกที่นางมัดท่อนไม้ไว้ที่ท้องขาด ผู้คนจึงทราบความจริงว่า ที่ผ่านมานางจิตวจณาณวิกาได้สร้างเรื่องเพื่อใส่ร้ายพระพุทธเจ้า ในที่สุดนางก็ได้รับผลแห่งกรรมที่นางกระทำด้วยการถูกรณีสืบไปเกิดในอเวจีมหานรก (ช.ธ.อ. (ไทย) 42/1/2/3/255-261.)

(4) กรณีเดียรถีย์ปริพาชกใส่ร้ายพระพุทธเจ้าว่าฆ่านางสุนทรีปริพาชกา ปัญหาเกิดขึ้นจากการที่พวกเดียรถีย์เห็นว่า เหตุที่พระพุทธองค์และพระสาวกได้ลาภสักการะมากมายนั้นเป็น มีสาเหตุมาจากทรงมีคุณสมบัติพร้อม คือ พระพุทธเจ้าประสูติในตระกูลสูง ทรงประสูติตามประเพณีของพระมหาสมมติราชอันไม่เจือปน พระพุทธเจ้าเกิดในตระกูลวงศ์ ทรงมีเหตุอัศจรรย์มากมาย ในวันที่กาฬเวลาดาบสเข้าเยี่ยม แท้ทั้งสองของพระกุมารน้อยเปลี่ยนไปตั้งอยู่ที่ภูเขาของกาฬเทวิลดาบส ในวันแรกนางวิญเมื่อพระกุมารน้อยประทับที่เงาต้นหว่า แม้เวลาจะล่วงเลยไป แต่เงาแห่งต้นว่าก็ยังอยู่กับที่ พระพุทธเจ้ามีรูปร่างงาม น่าชม น่าเลื่อมใส สมบูรณ์ด้วยพระโณม พระพุทธเจ้าทอดพระเนตรเห็นนิมิต คือ คนแก่ คนเจ็บ คนตายและบรรพชิต เกิดความสังเวชจึงจะตำแหน่งพระเจ้าจักรพรรดิราชอันกำลังจะมาถึงออกบวช

พวกเดียรถีย์จึงคิดหาทางจะทำให้พระพุทธองค์เสียเกียรติยศ จึงร่วมมือกับนางสุนทรี ปริพาชกา ให้ไปใช้ความงามสร้างความระแวงแก่มหาชนเพื่อเป็นการทำลายชื่อเสียง จากนั้นจ้างนักเลงไปสังหารนางสุนทรีหมกศพไว้ที่คูน้ำในวัดเชตวัน แล้วทำที่วนางสุนทรีหายไป ไปกราบทูลพระเจ้าปเสนทิโกศลกราบทูลเบาแสบว่านางน่าจะอยู่ที่วัดเชตวัน จากนั้นก็ค้นพบศพในที่ที่โจรหมกศพไว้ แล้วใส่ร้ายว่า พระพุทธเจ้าฆ่านางสุนทรีเพื่อปิดปากเรื่องความสัมพันธ์ลับ แล้วเอาแคร้ไม้แบกศพประกาศใส่ร้ายพระพุทธเจ้าไปทั่วเมือง จากนั้นชาวเมืองก็ตำพระภิกษุทั้งเมือง ครั้งนั้นพระพุทธองค์ไม่ได้ตอบโต้อะไร แต่จะสอนให้ภิกษุอดทนแล้วให้แสดงหลักกฎแห่งกรรม

ครั้นพล่วงไป 7 วัน ความลับก็ถูกเปิดเผย เมื่อโจรที่รับค่าจ้างไปตีมสุราจนเมาสุราแล้วเปลือปากพูดให้ราชบุรุษของพระเจ้าปเสนทิโกศลได้ยิน ราชบุรุษจึงจับโจรมาสอบถามหาผู้บงการ เมื่อโจรสารภาพความผิด พระเจ้าปเสนทิโกศลจึงรับสั่งให้จับเดียรถีย์ปริพาชกมาสอบสวน เมื่อทราบความจริงแล้วจึงรับสั่งให้เดียรถีย์ไปป่าวประกาศสารภาพความผิดทั่วพระนคร เหมือนตอนที่แบกศพนางสุนทรีไปกล่าวหาว่าเป็นการกระทำของพระพุทธเจ้า เพื่อเป็นการลบล้างข้อกล่าวหาที่เคยกล่าวให้ร้ายพระพุทธเจ้า จากนั้นได้ลงโทษเดียรถีย์และโจรในฐานะความผิดฆ่าคนตาย (ช.อ. (ไทย) 25/38/246-250, ช.อ.อ. (ไทย) 44/1/3/453-467) ด้วยเหตุปัจจัย พยานหลักฐานพร้อมมูลแล้ว จึงแสดงข้อเท็จจริงอย่างชัดเจน ก็จะทำให้เกิดความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง หมดยุติความระแวงสงสัย ฝ่ายผู้กล่าวหาทั้งหมดทางที่จะปฏิเสธความผิด การแก้ปัญหาที่สามารถทำได้อย่างเด็ดขาดเรียบร้อย

สรุปได้ว่า การแก้ปัญหาความขัดแย้งทางศาสนา ทรงทำอย่างรอบรอบประกอบด้วยเหตุผล และหวังผลระยะยาว นอกจากจะแก้ปัญหาได้อย่างเด็ดขาดแล้ว ยังหวังให้คนในสังคมสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมต่อไปได้อีก คำสอนเรื่องสุทธิ ปัญญา เมตตา ขันติและการให้อภัยจึงเป็นคำสอนที่พระพุทธองค์สอนให้พุทธบริษัทรับไปปฏิบัติ ทั้งนี้ก็เพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตต่อไปได้หลังจากขจัดความขัดแย้ง

สรุป

พระพุทธเจ้าทรงมีความสัมพันธ์กับนักบวชนอกศาสนาในหลายฐานะ ทั้งที่เป็นความสัมพันธ์ส่วนตัว คือ ในอดีตชาติทรงเคยออกบวชเป็นนักบวชนอกศาสนาในช่วงที่เป็นพระโศภิตร์ ส่วนมากจะออกบวชเป็นดาบส ฤๅษี หรือชฎิล ในพระชาติปัจจุบันก็มีความเกี่ยวข้องกับนักบวชนอกศาสนาตั้งแต่ตอนที่ประสูติได้ 3 วัน เมื่อประกาศพระพุทธศาสนาที่ทรงเผยแผ่ธรรมในสังคมที่นับถือนักบวชนอกศาสนาตัวเอง ทำให้ต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับนักบวชนอกศาสนาและสาวกเสมอ จึงพบเรื่องราวที่พระพุทธองค์และพระมหาสาวกเข้าไปพบปะสนทนากับนักบวชนอกศาสนาและสาวกได้ทั่วไปในคัมภีร์พระพุทธศาสนา สาวกคนสุดท้ายที่มาเฝ้าถามปัญหาจนในที่สุดได้เข้ามาบวชเป็นปัจฉิมสาวกก็เป็นนักบวชพวกปริพาชกเปลือย (สุภัทปริพาชก) นอกจากนี้พระพุทธองค์ยังรับรองว่า คำสอนของนักบวชนอกศาสนาบางเรื่องก็ตรงกับคำสอนของพระองค์ บางเรื่องไม่ตรง ไม่ได้ปฏิเสธหรือคัดค้านคำสอนในลัทธิอื่นทั้งหมด แต่เมื่อศึกษาโดยละเอียดจะพบว่า คำสอนของนักบวชพวกดาบหลายเรื่องสอดคล้องกับพระพุทธศาสนา หลายเรื่องใช้ศัพท์เรียกเดียวกัน แต่รายละเอียดอาจแตกต่างกันบาง เช่น กรรม ศิล 5 อุโบสถศีล คำสอนของดาบหลายเรื่องเป็นพื้นฐานช่วยให้การปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้าก้าวหน้าเร็วขึ้น เช่น การเจริญพรหมวิหาร การเจริญกสิณ หรือการบรรลุฌานสมาบัติ ส่วนคำสอนของนักบวชพวกปริพาชกและนิครนถ์ส่วนมากจะไม่ค่อยสอดคล้องกับพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์แสดงธรรมเพื่อแก้ความเชื่อผิด ๆ ของนักบวชเหล่านี้มากมายในพระสูตรต่าง ๆ คำสอนของนักบวชนอกศาสนาที่พระพุทธเจ้าพยายามแสดงธรรมเพื่อแสดงให้เห็นความผิดพลาดคลาดเคลื่อน พร้อมกับสอนให้ทำความเข้าใจให้ถูกต้อง ได้แก่ การบำเพ็ญตบะ การถือวรรณะ และการบวสรองอ้อนวอนเทพเจ้า

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าพระพุทธเจ้าจะมีคำสอนและหลักการปฏิบัติแตกต่างจากนักบวชนอกศาสนา อีกทั้งการเผยแผ่ศาสนาของพระองค์ก็ส่งผลกระทบโดยตรงต่อนักบวชนอกศาสนา แต่พระองค์ก็ทำด้วยความเมตตา หวังประโยชน์แก่ผู้ฟัง ไม่ใช่ใช้วิธีรุนแรง ไม่บังคับให้เชื่อ ทรงพยายามสร้างความสัมพันธ์อันดีกับนักบวชนอกศาสนาและสาวก ด้วยหลายวิธี เช่น แวะเวียนไปสนทนาด้วย ไม่วิจารณ์ลัทธิอื่นด้วยถ้อยคำรุนแรง จะใช้วิธีอธิบายด้วยเหตุผล ไม่ผูกขาดความดี หากคำสอนหรือหลักการปฏิบัติของนักบวชนอกศาสนาดีก็ยอมรับว่าดี นักบวชนอกศาสนาสอนเรื่องดี ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบก็จะยกย่องสรรเสริญ ให้เสรีภาพทางปัญญาด้วยการเปิดโอกาสให้มาสนทนา ถามปัญหาหรือปฏิบัติตามคำสอนของพระองค์ได้อย่างเต็มที่ โดยไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนมานับถือพระองค์ก็ได้ เนื่องจากพระองค์ไม่ได้แสดงธรรมเพื่อต้องการให้คนมานับถือ ไม่ได้ต้องการเป็นศาสดาที่มีคนนำลาภสักการะมาถวายมากมาย แต่ต้องการให้คนเข้าใจ

ธรรมที่แสดงแล้วนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เพราะธรรมนั้นจะอำนวยความสะดวกแก่ผู้ปฏิบัติไม่ว่าจะเป็นใครก็ตาม

ในสถานการณ์ที่เกิดความขัดแย้งทางศาสนา จะหาทางแก้ปัญหาด้วยสันติวิธี ปฏิบัติต่อผู้ขัดแย้งด้วยความเมตตา กรุณา หาทางชี้แจงทำความเข้าใจให้ทราบความจริง โดยมีเป้าหมายคือการอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยความปรองดอง ในสถานการณ์ปกติพระพุทธองค์จะแวะเวียนไปสนทนาธรรมกับนักบวชนอกศาสนาเสมอ เมื่อมีนักบวชนอกศาสนาหรือสาวกมาถามปัญหา ก็จะทรงตอบด้วยความยินดี อธิบายให้ฟังจนหมดความสงสัย ในการปฏิบัติต่อผู้นับถือศาสนาอื่นนั้น ไม่ว่าจะป็นระดับเจ้าลัทธิ นักบวชทั่วไป หรือสาวกฝ่ายคฤหัสถ์ พระพุทธองค์จะสอนพุทธบริษัทให้มีท่าทีต่อลัทธิศาสนาอื่น 2 แบบ คือ ปฏิบัติต่อคนด้วยเมตตา ปฏิบัติต่อลัทธิธรรมด้วยปัญญา กล่าวคือ ไม่ว่าจะคนต่างศาสนาจะมีทัศนะหรือปฏิบัติต่อเราอย่างไร ก็ให้มีเมตตาและกรุณาต่อเขา ไม่ใช้ความรุนแรงโต้ตอบ พยายามให้เขาได้ฟังคำสอนที่ดีมีเหตุผล หวังให้เขาได้ธรรมะไปเป็นแนวทางดำเนินชีวิต ส่วนท่าทีต่อคำสอนหรือหลักการปฏิบัติ หากเป็นเรื่องไม่ถูกต้อง คลาดเคลื่อนหรือผิดพลาด ก็ให้วิพากษ์วิจารณ์ แสดงความเห็นอย่างเต็มที่ โดยยึดหลักเหตุผล ด้วยท่าทีสุภาพ มุ่งให้เกิดความรู้ในเรื่องนั้น ๆ อย่างเต็มที่ ทั้งนี้ก็เพื่อให้พุทธศาสนิกชนและผู้นับถือศาสนาอื่นเคารพความแตกต่างทางศาสนาและมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน

เอกสารอ้างอิง

- จรัส กันทวงษ์. (2531). *ศึกษาเปรียบเทียบการเผยแผ่ศาสนาพุทธและศาสนาคริสต์ในกลุ่มชาวเขา: ศึกษาเฉพาะกรณี ชาวกระเหรี่ยงบ้านผาเต๊ะ ตำบลพระธาตุผาแดง อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2537). *ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: หอรัตนชัยการพิมพ์.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2539). *จาริกบุญ-จาริกธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เคสดีดไทย จำกัด.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2542). *มองสันติภาพโลก ผ่านอารยธรรมโลกาภิวัตน์*. กรุงเทพฯ: ธรรมสาร.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2552). *พุทธธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 14). กรุงเทพฯ: หอรัตนชัยการพิมพ์.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2555). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 23). กรุงเทพฯ: พลิขัณณ์.
- พระมหาประกาศิต อาจารย์ปาลี. (2561). *พุทธบัญญัติเกี่ยวกับนักบวชนอกศาสนา*. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, 6(ฉบับพิเศษ), 298-309.
- พุทธทาสภิกขุ. (2539). *พุทธจริยา*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สุภาพใจ.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*.
กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สมิทธิพล เนตรนิมิต. (2550). *มิตีสังคมในพระสูตรตันตปิฎก*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ซีวาทิวัฒน์.

สุรวุฒิ ยุทธชนะ. (2536). *การศึกษาเปรียบเทียบปัจจัยของการเปลี่ยนศาสนาจากคริสต์เป็นพุทธ และจาก
พุทธเป็นคริสต์: ศึกษาเฉพาะกรณีศาสนาจารย์โปรเตสแตนต์ที่กับภิกษุชาวต่างประเทศในประเทศไทย
(วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต)*. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.